

ØRSTEDSPARKEN OG ØSTRE ANLÆG

af

PETER WAGNER

Botanisk Centralbibliotek, Sølvgade 83,
1307 København K.

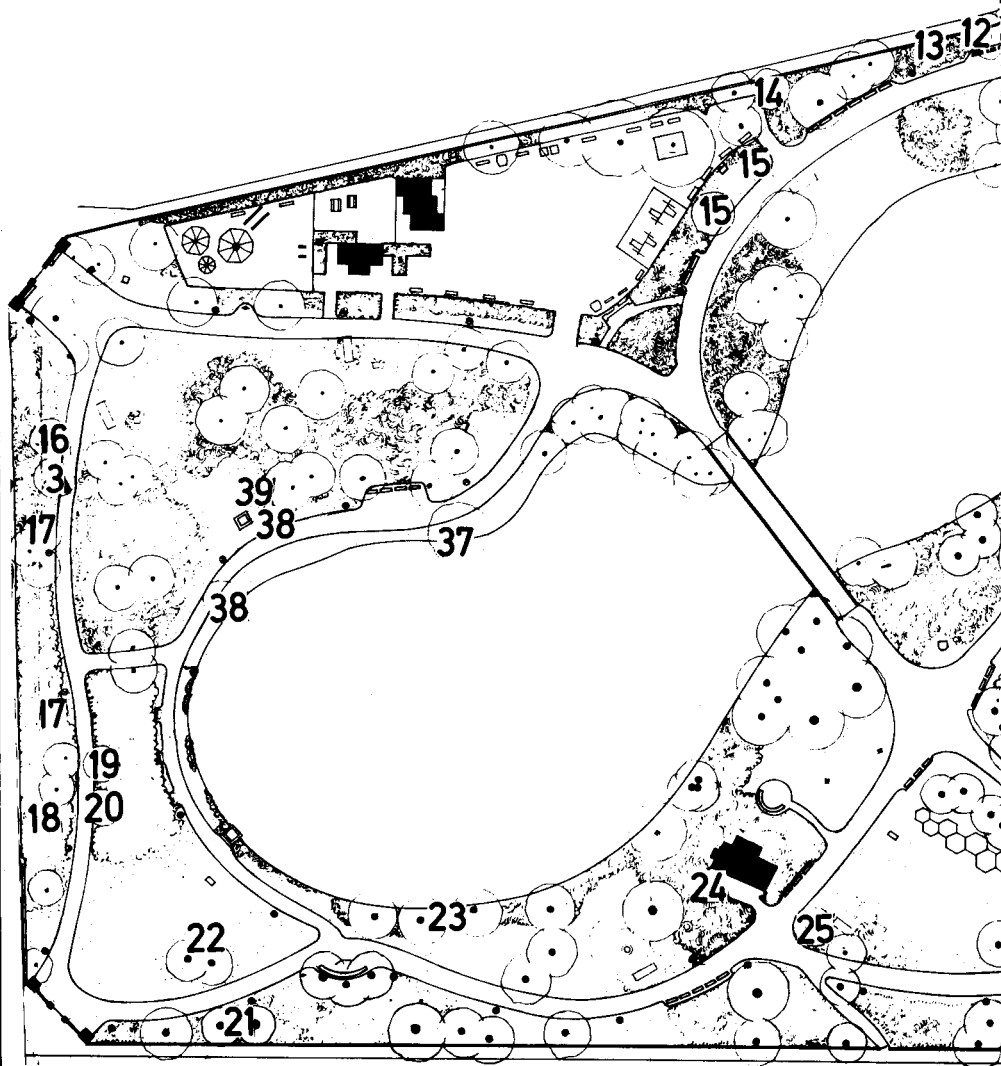
I midten af forrige århundrede var det - navnlig efter cholera epidemien - tydeligt, at voldene måtte falde; hovedstaden måtte have udvidelsesmuligheder. I 1854 fremsattes det første forslag om flytningen af voldene (til søerne) grundet overbefolkning. »Mon«, skriver forslagsstilleren professor Wilkens, »det skulle være af lyst til Selskabelighed, at flere Familier har pakket sig sammen i eet Værelse, adskilte ved Kridtstreger, som de maae banke Børnene til ikke at overskride? Mon det skulle være landligt Sværmeri for Møddinglugt, der har drevet andre op under et Lokumstag?«.

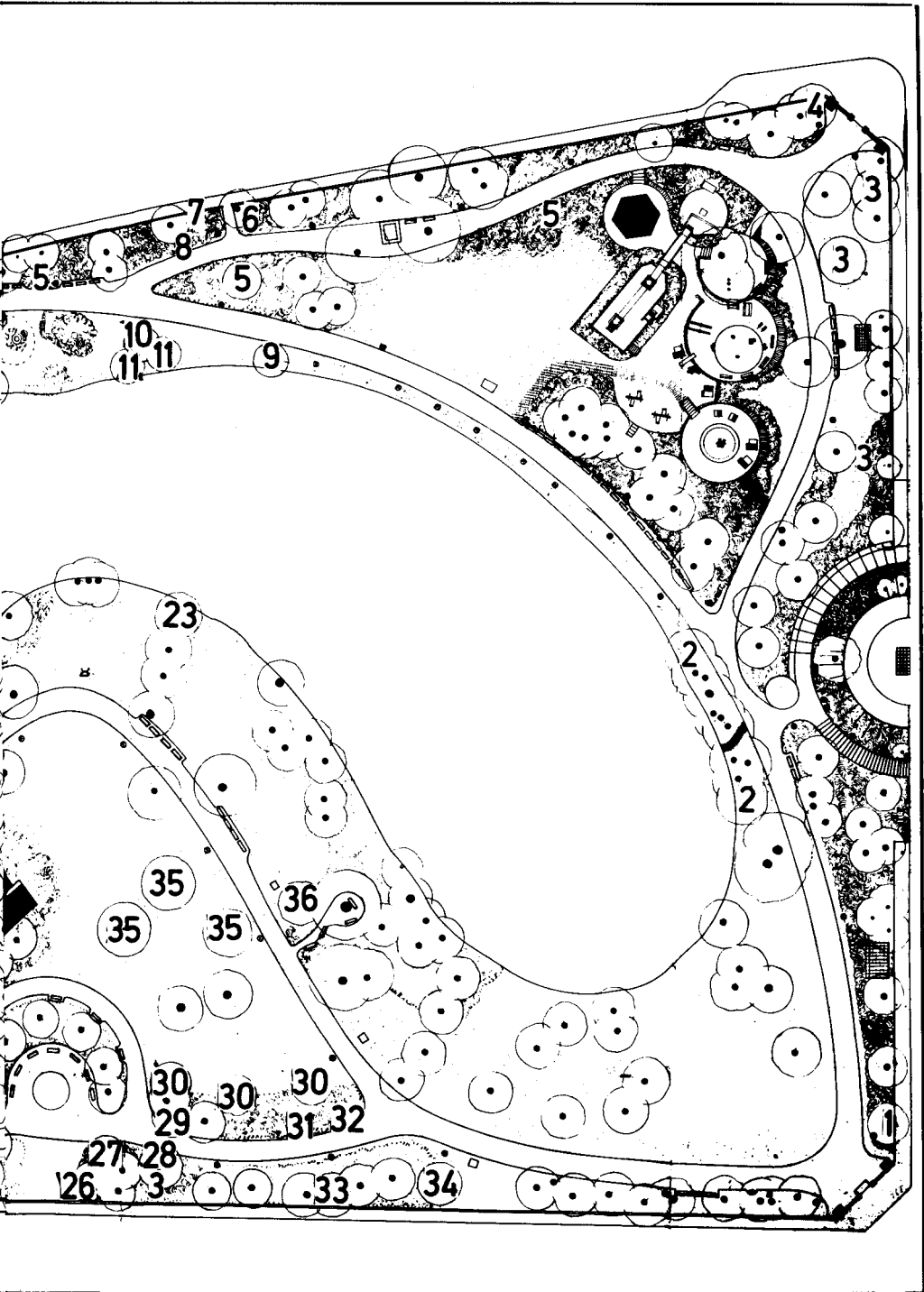
I forslaget anbefales det, at der anlægges brede gader i voldenes sted med grønninger midtpå, fordi jorden, der skulle kastes over voldgravene ikke foreløbig kunne bruges til bebyggelse. Professor Wilkens skriver: »Med Undtagelse af et stort Torv, hvortil der vil være Trang midt imellem Nørre- og Østerport, og et mindre udenfor det sted, hvor Østerport nu er beliggende, har jeg tænkt mig dette Bælte beplantet som 110 Alen brede Grønninger med en ca. 20 Alen bred Gade paa hver Side. Disse Smaahaver, 19 i Tallet, turde i Forbindelse med de nye Fæstningsværker afgive saa god en Erstatning for de gamle Volde, som Spadseregange betragtet, som man med nogenlunde Billighed kan forlange«.

Dette er det første forslag der fremsættes til anlæggelse af grønne områder i voldenes sted. Tivoli, som allerede var blevet anlagt på den sydligste del af voldterrænet i 1843 ville Wilkens dog nedlægge. I 1858 fremsattes endnu et forslag til voldenes sløjfning af Conrad Seidelin, men han ville i modsætning til Wilkens kun anlægge boulevarder i voldenes sted, med en diminutiv park i stedet for Kastellet og en lige så lille ved Kallebod.

Man skulle også ved samme lejlighed have løst problemet med flytningen af den gamle botaniske have ved Charlottenborg. Universitetet havde i 1857 henvendt sig til regeringen herom, og efter at en universitetskommission havde arbejdet med sagen, anbefalede denne enten Frederiksberg eller hellere volden og glaciet mellem Gothersgade og Sølvgades forlængelser (inden for det planlagte kommunehospital). Krigsministeriet nedsatte samme

ØRSTEDSPARKEN

år, 1859, en kommission, der skulle fremsætte en plan for voldenes sløjfning og denne kommission fik besked på at indlægge den nye botaniske have i sin plan.

I 1865 kom så »Plan til Bebyggelse af Terrainet mellem Københavns Demarcationslinie og den indre By efter Fæstningsvoldenes Sløjfning«. Heri fremsættes forslag om, at der anlægges en dæmning over søerne for at gøre færdslen til de nye bykvarterer lettere. Forbindelserne til disse kvarterer vil gennemskære voldene og gøre dem uegnede til promenade. Disse vil iøvrigt også blive uegnede hertil, hvis der bygges umiddelbart uden for dem: »Skulle Voldene bevares, maatte tillige Gravene bevares og Fæstningsterrainet omdannes til en Række Haveanlæg, adskildte indbyrdes ved Forbindelsesveiene mellem de to Dele af Byen, omtrent en paa hver 200 Alen. Denne Løsning vilde vel give smukke Anlæg, men ved saaledes at bevare et bredt ubebygget Bælte vilde man, til Skade for Udviklingen, skabe to Byer, istedet for at give den ældre By en umiddelbar Udvidelse... Ved Bevaring af Volde og Grave paa den antydede Maade vilde deels for megen Plads offres - til Skade for de communale Forhold og til Tab for Statskassen - deels vilde der vindes mindre i sanitair Henseende«.

I stedet lancerer kommissionen anlæg af brede boulevarder, men: »Et Brud i Boulevardernes Linie bevirkes ved den nye botaniske Have, som er paatænkt anlagt paa Fæstningsværkerne mellem Gothersgades og Sølvgades Forlængelser«. Med andre ord: Placeringen af Botanisk Have umuliggjorde boulevardplanen. Man var dog klar over at byen behøvede parker og henviste derfor til at man udelukkede fra »Bebyggelse Arealet mellem Gothersgades og Sølvgades Forlængelse. Dette Areal - 21 tdr. Land - paatænkes benyttet til Plads for den botaniske Have, som skal flyttes fra Gammelholm; det vil tillige kunne afgive Plads for en Zoologisk Have«.

Man fremhævede, at voldtærnet delvis kunne benyttes som udgangspunkt for havens udformning og voldgraven bevares som sø, endvidere blev den eksisterende park reddet: »Tivoli formenes i Befolkningens Interesse at burde bevares«. Tivoli fik efter industriudstillingen i 1888 og anlægget af den nye banegård ændret sine grænser, men er som bekendt ellers bevaret.

Endnu et parkanlæg var dog påtænkt: »Helmers Bastion, tidligere Jarmers Skandse, som har dannet en Deel af samtlige Københavns forskellige Fæstningsvolde, bør bevares, paa Grund af den smukke Udsigt derfra over Omegnen henimod Frederiksberg Slot«. Det blev senere til Aborreparken.

Kommissionens betænkning indeholdt i øvrigt en tidsplan for bebyggelse, som fulgte Wilkens’.

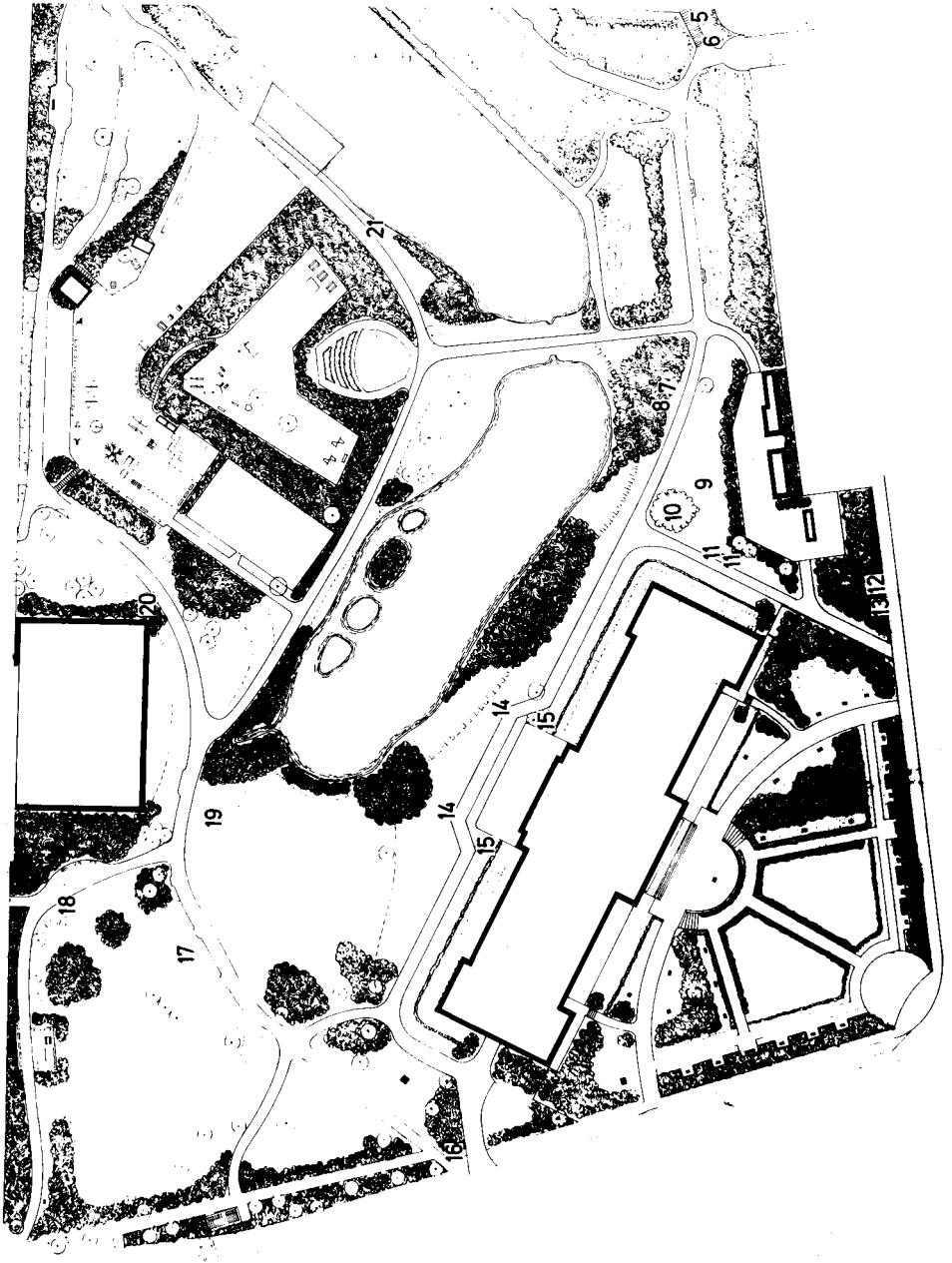
Da boulevardplanen nu var faldet, fremsatte den ellers ikke for sine dyder bekendte Ferdinand Meldahl i »Illustreret Tidende« i 1866 en plan, ifølge hvilken hele voldterrænet og Kastellet bevarede som parkanlæg. Forslaget blev diskuteret, men førte i første omgang ikke til noget.

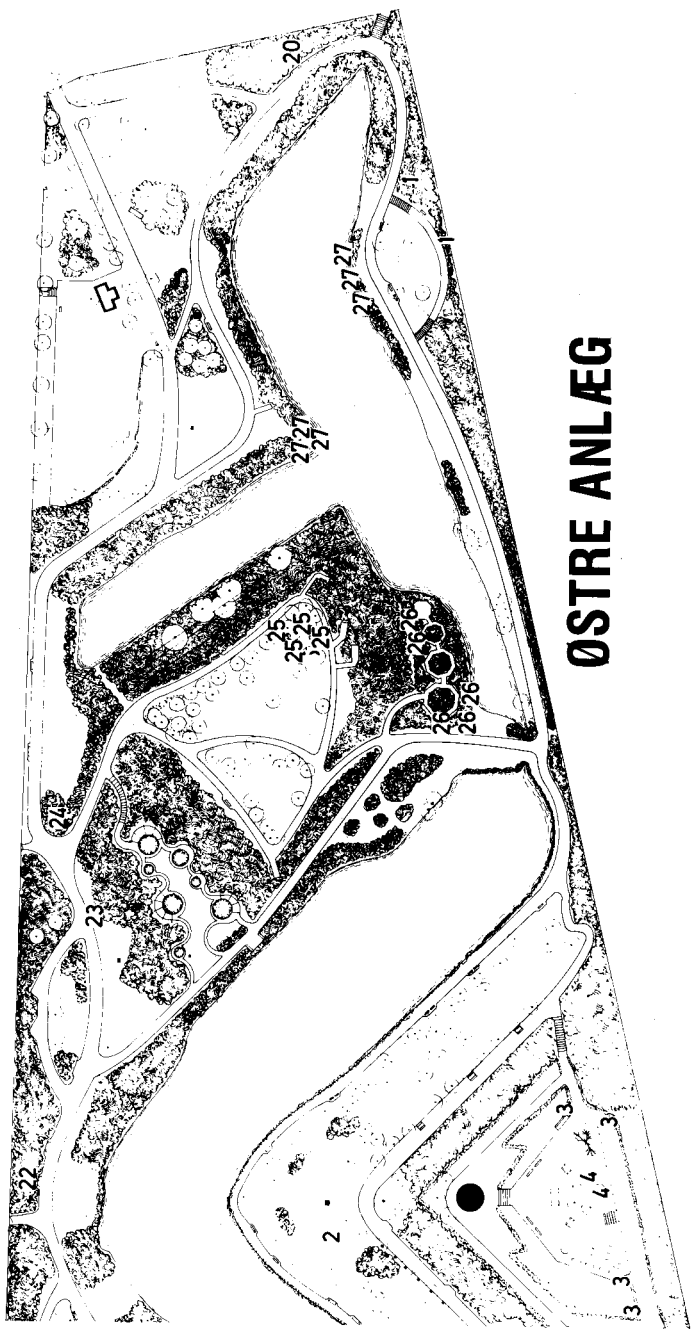
I 1867 undertegnede kongen loven, der gjorde det muligt at overdrage vestsiden af Københavns befæstning til kommunen. Efter forhandlinger i et statsligt-kommunalt udvalg overdroges området til kommunen i 1869. Botanisk Haves område var dog holdt udenfor handelen og kommunen var forpligtet til at udlægge 300.000 kvadratalen af det overdragne areal til park. Universitetet overtog først Botanisk Haves areal i 1871.

Årsagen til forsinkelsen var, at staten ønskede at universitetet skulle forære den gamle have til staten mod at låne arealet til den nye. Det ville konsistorium ikke gå med til og først i 1871 gik sagen i orden. I mellemtiden havde en universitetskommission udarbejdet planen for haven. Planen var dårlig og blev med rette kritiseret fra flere sider. Sagen gik derfor i stå i Rigsdagen indtil kaptajn og brygger I.C. Jacobsen tog sig af den. Rigsdagen forlangte at en professionel havearkitekt skulle udarbejde planen og I.C. Jacobsen blev denne forsamlings repræsentant i havekommissionen. De sagkyndige blev H. Flindt og Tyge Rothe; Flindt tegnede haven og Rothe og Jacobsen drivhusene, som kaptajn Jacobsen så i øvrigt betalte.

Københavns kommune nedsatte et udvalg, der skulle udarbejde planer for parker og bebyggelse. Meldahl, der fik sæde i udvalget, fik gennemført, at parkarealet fordobledes til 600.000 kvadratalen. Planerne godkendtes af kongen i 1872. Der findes i stadsarkivet flere planer fra denne tid (1871-73), men de afviger mest fra hinanden i gadeforløbet. Den oprindelige plan om bebyggelse af Sølvgades forlængelse blev kun delvis gennemført; byggekrak forsinkede planerne og i mellemtiden kom så boulevardbanen på tale, og så længe dens skæbne ikke var afklaret, afholdt man sig fra at gøre noget. I øvrigt havde man erfaret ved byggerier på Vestervold og omkring Israels Plads, at voldterrænet var vanskeligt (og derfor dyrt) at pilotere.

Flindt tegnede planer for både Ørstedsparken og Aborrepareren. Flindt fik i opdrag at anvende den eksisterende beplantning, hvad han af ukendte grunde søgte at undgå. Han indsendte fire planer uden denne og fik dem alle retur, den femte plan vedtoges

ØSTRE ANLÆG

i 1876. Året før havde borgerrepræsentationen vedtaget, at mindesmærket for H.C. Ørsted skulle placeres på Hahn's Bastion og i 1880 vedtog samme forsamling at kalde den omgivende park for Ørstedsparken.

Aborrepareren var den eneste af parkerne som var forudset af voldsløjfningskommissionen (bortset fra Botanisk Have); den blev nedlagt, da nord- og vestbanen blev forbundet med hinanden via boulevardbanen. Det yngste af anlæggene er Østre Anlæg. For dette blev der ikke udarbejdet nogen samlet plan. Parken blev hovedsagelig anlagt i årene 1876-1917 i forbindelse med bygning af Statens Museum for Kunst og Hirschsprungs Samling. Det var jo også svært at gøre noget, så længe Kastellet's skæbne ikke var afgjort (det blev den først efter århundredeskiftet) og boulevardbanens gennemførelse heller ikke var afklaret. Efter 1917 er der dog sket tilføjelser f.eks. er en rosenhave og en rhododendronhave blevet anlagt.

Nedenfor er anført lister over de interessanteste træer i Ørstedsparken og Østre Anlæg. Den største del er allerede omtalt i ekskursionsberetningen fra de to parker i Dansk dendrologisk Årsskrift Bind 5, 2. 1979, p. 150-52, hvor bestemmelserne er foretaget af professor Johan Lange. Nogle få af træerne er senere fældet f.eks. *Rhamnus cathartica* i Ørstedsparken, andre er kommet til senere. På kortet over Ørstedsparken har det ikke været praktisk muligt at give hvert enkelt træ et nummer, f.eks. er de 14 *Robinia pseudoacacia* i parkens nordlige ende kun markeret med tre numre og de to *Corylus colurna* ved SØ-indgangen med ét.

Kortmaterialet er elskværdigt stillet til disposition af Stadsgartnerens kontor i København.

ØRSTEDSPARKEN

1. *Ulmus americana*
2. *Sophora japonica* Pagodetræ
3. *Ailanthus altissima* Skyrækker
4. *Acer hyrcanum* Balkan Ahorn
5. *Cornus mas* Kirsebærkornel
6. *Acer rufinerve*
7. *Ulmus pumila* Sibirisk Elm
8. *Fraxinus ornus* Manna-Ask
9. *Ginkgo biloba* Tempeltræ
10. *Acer lobelii*
11. *Acer saccharinum* Søvløn
12. *Acer rubrum* Rød Løn
13. *Acer negundo* Askbladet Løn
14. *Acer cappadocicum*
15. *Gleditsia triacanthos* Tretorn
16. *Sequoiadendron giganteum* Mammuttræ
17. *Crataegus x prunifolia*
18. *Crataegus x lavallei*
19. *Tilia platyphyllos* Storbladet Lind
20. *Tilia x europaea* Parklind
21. *Corylus colurna* Tyrkisk Hassel
22. *Acer platanoides* 'Schwedleri' Spidsløn
23. *Betula papyrifera* Papirbirk
24. *Nothofagus antarctica* Sydbøg
25. *Malus x zumi* 'Calocarpa'
Malus floribunda
Malus x purpurea 'Eleyi'
26. *Ulmus carpiniifolia*
27. *Fraxinus pennsylvanica*
28. *Fraxinus americana*
29. *Aesculus octandra*
30. *Quercus cerris* Frynseeg
31. *Euonymus latifolia*
32. *Aesculus octandra* var. *virginica*
33. *Fraxinus excelsior* 'Monophylla'
34. *Platanus x acerifolia* Almindelig Platan
35. *Acer pseudoplatanus* 'Atropurpureum' Ær, rødbladet
36. *Liriodendron tulipifera* Tulipantræ
37. *Fagus sylvatica* 'Pendula' Hængebøg
38. *Metasequoia glyptostroboides* Vandgran
39. *Catalpa bignonioides* Trompettræ

ØSTRE ANLÆG

1. *Populus alba* 'Pyramidalis'
2. *Castanea sativa* Ægte Kastanie
3. *Ulmus carpiniifolia* 'Hoersholmiensis'
4. *Tilia x euchlora*
5. *Quercus borealis* Rødeg
6. *Quercus cerris* Frynseeg
7. *Acer cappadocicum*
8. *Juglans nigra* Sort Valnød
9. *Platanus acerifolia* Almindelig Platan
10. *Fagus sylvatica* 'Heterophylla' Bregnebøg
11. *Ailanthus altissima* Skyrækker
12. *Ulmus procera*
13. *Ulmus carpiniifolia* var. *cornubiensis*
14. *Ulmus glabra* 'Exoniensis' Pyramideelm
15. *Crataegus crus-galli* Hanesporetjørn
16. *Pterocarya fraxinifolia* Vingevalnød
17. *Ulmus glabra* 'Pendula'
18. *Populus x canadensis* 'Serotina'
19. *Salix alba* Hvidpil
20. *Robinia pseudoacacia* Robinie
21. *Populus trichocarpa* Vestamerikansk Balsampoppel
22. *Morus nigra* Sort Morbær
23. *Laburnum anagyroides* 'Quercifolium'
24. *Cornus mas* Kirsebærkornel
25. *Betula papyrifera* Papirbirk
26. *Ginkgo biloba* Ginkgo
27. *Alnus inokumai*